

decká expertíza je zapojována do systému tvorby rozhodnutí na různých stupních společenského řízení, přičemž tento její podíl — zčásti skutečný, zčásti iluzorní — zakrývá rouškou vědecké „objektivity“ holý třídní zájem. Touto cestou dochází k mnohohsměrnému propojení vědeckých institucí s vládnoucími instancemi a k jejich vzájemnému ovlivňování v zájmu státně monopolního kapitalismu“ (s. 631). Jde o studii, která přináší kvalifikovaný přehled o dané problematice. Autoři podrobně analyzují především názory Brzezinského, jeho konzervativní reformismus. Zajímavou část představuje i charakteristika hlavních vývojových tendencí příštích let, zejména v oblasti vědeckotechnické revoluce.

Ve třetí studii této tematické skupiny J. Zvara (*Nemarxistické sociologické interpretácie národa*, Sociológia č. 5) analyzuje a kritizuje hlavní nemarxistické směry (objektivistické, naturalistické, sociálně psychologické, empiricko-pozitivistické, pseudomarxistické) a jejich hlavní představitele devatenáctého a dvacátého století.

V oddílu *Studie* je zařazena i stat J. Schenka (*Kauzálné modelovanie a jeho základné etapy*, Sociológia č. 4). J. Schenk se zabývá otázkami, jejichž význam se v poslední době zvyšuje a stojí v popředí pozornosti nejen sociologie. Kauzální modelování chápe jako zvláštní případ kauzální analýzy, která umožňuje odhalovat kauzální souvislosti ve složitých systémech proměnných veličin s využitím empirických (statistických) údajů. Kauzální modelování člení do 5 etap (kauzální hypotéza, kauzální schéma, systém strukturálních funkcí, modelové rovnice, testování a interpretace modelu). Každá z uvedených etap je podrobně vysvětlena.

Na studii J. Schenka navazují F. Gál — Z. Bútorová (*Dynamické modelovanie a prognózovanie vybraných aspektov spôsobu života*, Sociológia č. 4). Stat je zařazena do metodologické rubriky.

V rubrice *Rozhledy* je zahrnuto celkem 8 statí, jejichž autoři se zabývají společensky závažnou tematikou. Například předmětem statí K. Slivky — D. Slivkové jsou otázky sbližování dělnické třídy a inteligence, vymezení pojmu dělník, inteligent atd. Autoři polemizují s některými současnými názory na řešení této otázky a docházejí k závěru, že znaky nové kvality pracovníků se neutvářejí ani po linii od dělníků směrem k inteligenci, ani po linii směrem od inteligence k dělnické třídě, ale od dělnické třídy směrem k nové kvalitě a také od inteligence k nové sociální kvalitě, kdy se formuje nový typ pracovníka, který si osvojí nejlepší rysy dělníků, rolníků a inteligence (s. 659).

Důležité odborné informace o rozvoji sociologického poznání v mnoha oblastech společenského života obsahují další rubriky časopisu — *Z vědeckého života* a *Ze sociologických výzkumů*. Jde celkem o 29 statí, které čtenáře seznamují, byť stručným způsobem, s obsahem a výsledky jednání různých sympózií, seminářů, vědeckých konferencí, ale i s výsledky sociologických výzkumů.

V ročníku 1981 časopisu Sociológia je podobně jako v předcházejících ročnících bohatě zastoupena recenzní činnost v rozsahu 80 stran, tj. více než 11% z celkového počtu stran.

Podstatnou část představují recenze sovětské sociologické literatury a časopisů. Například recenze časopisu *Sociologičeskije issledovanija* r. 1980 je bohatou a hutnou informací o obsahu uvedeného časopisu. (Autoři S. Konečný — L. Benkovičová — M. Piscová, Sociológia č. 5). Podobně je tomu i v dalších případech — recenze časopisů *Naučnyj kommunizm*, *Společenské vědy v SSSR* a řady dalších sovětských publikací.

13. ročník časopisu Sociológia se věnuje problémům, které jsou závažné pro práci naší sociologické fronty. Autoři jednotlivých studií a statí se zabývají aktuálními a společensky závažnými otázkami, a to na vysoké odborné a metodologické úrovni. Pozitivně je třeba hodnotit, že časopis přináší celou řadu nových poznatků, důležitých nejen pro další rozvoj sociologického poznání, ale i pro společenskou praxi.

Rudolf Franěk

### **Marie Huláková: Životní způsob a problém hodnot**

Praha, Academia 1980, 256 s.

Aktuálnost a závažnost otázky jak žít, čemu věnovat síly, abychom neměli pocit pro-marněného života, prolíná veškerými dějinami lidské společnosti. Řešili ji starověcí filozofové a etici, zabývali se jí starověcí učenci. Naléhavou se stala v době rozmachu kapitalismu, kdy získávala vyhraněné politické a ideologické rysy. Neméně důležitou zůstává za socialismu, který usiluje o sjednocení hodnotové orientace a životního způsobu jednotlivých tříd a sociálních skupin i společnosti jako celku.

Na našem knižním trhu se v posledních letech objevily některé tituly, které teoreticky rozpracovávají problematiku hodnotových orientací, ale jen málo autorů se zabývá otázkou hodnot jako základu způsobu života. *Publikace Marie Hulákové Životní způsob a problém hodnot* je původním zpracováním aktuální a politicky významné problematiky utváření socialistického způsobu života. V komplexní problematice životního způsobu se autorka zaměřuje na procesy v oblasti nadstavby, které úzce souvisejí s „pohybem“ společnosti, zejména se změnami výrobních vztahů. Přitom respektuje jednotu ontologického, gnozeologického a axiologického nazírání na problém hodnot jako základu způsobu života.

*Práce je rozdělena do čtyř kapitol*, z nichž každá v samostatné části řeší určitý problém vztahu hodnota — životní způsob. Tím, že autorka používá historické a logické metody zpracování problému, ukazuje ho v jeho složitosti, propojenosti a dialektické návaznosti.

*První kapitola* je otevřena částí *Životní způsob — jeho hodnotový základ*. Hovoří se zde o hodnotovém obsahu životního způsobu, který je chápán jako „...vnitřně propojená struktura potřeb spjatých s hodnotami, v nichž se tzv. materiální a duchovní prolíná a vyjevuje v obsahu a formách veškerého života“ (s. 15). Kategorie hodnoty je vymezena jako „společenský vztah, v němž se vyjevují a osvědčují vlastnosti věcí, společnosti a lidí pro člověka. Je to vztah a jako takový má dva póly. Hodnota není apriorní vlastností člověka — je to souhrn jeho vztahů, jimiž je spjat se společností a v nichž se osvědčuje jako člověk (...), a na základě těchto vztahů má vztah sám k sobě.“ (s. 18). Veškeré analýzy zvolených problémů vycházejí z teze, že hodnoty a hodnotový systém (jehož obsah však není nikde vysvětlen) se stávají rozhodujícím prostředkem determinace způsobu života výrobním způsobem dané společnosti. Životní způsob pak jako reálné naplňování života společností je dán výrobními vztahy, které určují charakter hodnotového systému (s. 20). Tuto základní tezi autorka dokumentuje mnoha příklady z praxe buržoazní společnosti (kapitola druhá) a socialistické praxe (kapitola třetí).

Velmi důležitý pro pochopení vztahu *hodnoty — životní způsob* je výklad zakonitých a nahodilých vazeb mezi formou a obsahem života, přičemž rozeznání zákonitého a nahodilého vyžaduje teoretickou analýzu, konkrétně historický přístup, a to nejen podle jednotlivých historických epoch, ale i podle konkrétních etap a časové posloupnosti generací.

Svůj záměr uskutečňuje autorka již v první kapitole analýzou historického vývoje mravní problematiky a její teoretické reflexe, která je, jak sama upozorňuje, spíše metodologickým předpokladem dalších úvah než soustavnou analýzou historického typu.

V další části, *Diferenciace životního způsobu v historické a třídní dimenzi*, ukazuje, že při »vztazení« *životního způsobu ke skutečnému historickému procesu v jeho konkrétní třídní podobě se teprve vyjevují základní rozpory uvnitř životního způsobu společnosti, v nichž se doposud vyvíjely třídní společnosti v určitých typech výrobního způsobu...*“ (s. 46). Na konkrétních příkladech dokládá proměnlivost životních forem, jejíž podstata však spočívala až do vzniku socialismu v kvantitativních změnách. Teprve vznik prvního socialistického státu změnil zcela kvalitu způsobu života, protože změnil výrobní způsob a výrobní vztahy. O něco dále však autorka upozorňuje, že „jednotlivé třídy a sociální skupiny produkují vědomí, manifestují je ve vlastním životním stylu...“ Kategorii „životní styl“ používá k označení konkrétního projevu života různých částí společenských tříd a skupin v určité době. Historické příklady, jako styl Augustovy doby otrokářského Říma, styl raného a pozdního středověku, styl renesance apod., dostatečně osvětlují obsah této kategorie a dokumentují, že životní způsob a životní styl není jedno a totéž.

Poslední část první kapitoly se zabývá *životním způsobem v rovině dialektiky obecného, zvláštního a jedinečného*. Je zde diskutována úloha třídy, která je oním zvláštním článkem ve vztahu společnosti (obecného) a jednotlivce (jedinečného) a podstatně je oba ovlivňuje. „Obecné (společnost) determinuje praxi a celý životní způsob jednotlivého. Zároveň však zprostředkující člen, třída, působí směrem k posilování této determinace, nebo jde proti ní.“ (s. 58) Životní způsob je výrazem vnitřního společenského pohybu, přičemž životní způsob společnosti není převoditelný na životní způsob jednotlivců. Všeobecné podmínky společenského života se odrážejí v konkrétních životních projevech jednotlivých částí společnosti. V tomto smyslu je zcela na místě závěr, že „nelze životní způsob společnosti odvodit ani projektovat jen z empiricky zjištěných a zjišťovaných fakt“ (s. 64). Pochopit způsob života společnosti znamená teoreticky rozpracovat zjištěné vzhledem k výrobnímu způsobu společnosti na principu stranickosti a třídnosti. Čtenáři se zde přímo nabízí

otázka, zda v tomto směru není československá sociologie ještě naší socialistické praxi dlužníkem.

*Druhá kapitola* ukazuje vývoj hodnotového systému buržoazní společnosti jako výraz kapitálových vztahů. Zdůrazňuje se v ní, že soudobý imperialismus zcela rozrušil hodnotový systém. Dochází v něm k meritornímu rozporu mezi původními morálními principy a normami, mezi kulturou a civilizací, mezi ideálem a realitou, protože „soukromovlastnické poměry odkazují člověka k světu věcí, protože člověk sám se stal věcí — zbožím“ (autorka připomíná stále platnou tezi K. Marxe). V této souvislosti se M. Huláková věnuje problému odcizení, který se snaží mnozí buržoazní vědci překonávat teoriemi společnosti, opírajícími se o abstraktní pojetí člověka. Jménem „čisté objektivnosti“ tak ospravedlňují četná antihumánní opatření buržoazie a agresivní podstatu imperialistického světa.

Značná část této kapitoly je věnována kritice soudobé buržoazní politické ekonomie. Autorka v ní odhaluje a kriticky rozebírá úsilí buržoazních ekonomů zakrýt rozpory mezi třídami, jež jsou vlastním předmětem politické ekonomie, a soustředit se na rozpracování teorii „společnosti blahobytu“, různých technokratických teorií či národohospodářských úvah apod., čili řešit problémy kapitalistické společnosti jako národohospodářské problémy.

V části *Práce a odcizení v procesech vědeckotechnické revoluce* pokračuje již v rozpracování problému, přičemž soustřeďuje pozornost k roli člověka ve výrobním procesu, z něhož učinila buržoazní praxe kolečko v soustrojí velkého průmyslu. Kriticky analyzuje právě tuto stránku vědeckotechnické revoluce v kapitalismu, která odsuzuje dělnickou třídu do pasivní role pouhého vykonavatele vědeckotechnického pokroku. Zdůrazňuje, že „dělnická třída je v současné době rozhodující silou společenského pokroku a historickým subjektem, který představuje lidskou smysluplnost vývoje lidstva, spojenou s nejvlastnějším zájmem dělnické třídy, odstranit děbu práce a otevřít perspektivy všestranného rozvoje člověka“. (s. 96) Poukazuje na zkresení, jež se objevují v sociologicko-ekonomických teoriích zdůrazňujících rozpor mezi živou a mrtvou prací jako rozpor mezi jejich nositeli — tj. mezi vědeckotechnickou elitou a dělnickou třídou. I zde dokumentuje snahu buržoazie zakrýt problémy odcizení práce, „pohlčení“ jednotlivce prací, nivelizace práce.

Obrovské změny, které do obsahu práce vnesla vědeckotechnická revoluce, vyžadují změny ve výrobním způsobu, který koneckonců určuje celkový způsob života společnosti, ale i „životní styl jednotlivých tříd a sociálních skupin“ (s. 103). To znamená překonat cizotu práce v abstrakci, chápat práci jako nejpodstatnější lidskou účast na rozvoji současné dějinné etapy. Tento úkol nemůže nikdy uskutečnit kapitalismus, jehož vrcholnou hodnotou je soukromé vlastnictví, což objektivně a subjektivně poznamenává člověka i jeho práci. Humanitně zaměřené nemarxistické teoretické koncepce osvobození a sebeuskutečňování člověka se tedy mohou snažit sebevíc, stejně nepřekonají zjednodušení vztahu pracovního a volného času, vztahu práce — ne-práce, neboť v sobě nesou totální krizi hodnot buržoazní společnosti a tím krizi způsobu života.

Výklad některých aspektů determinujících životní způsob za kapitalismu končí M. Huláková částí *Filozofické základy teoretické reflexe buržoazní společnosti*. Filozofické teorie a koncepce sehrávaly a sehrávají úlohu teoreticko-metodologického nástroje k zodpovězení otázky obsahu života. Autorka připomíná mnohé nemarxistické vědce, kteří se tuto otázku snažili řešit (např. Heidegger, Husserl, J. P. Sartre, Fromm, Parsons aj.). Vysvětluje jejich přístupy k rozboru problému hodnot a způsobu života a poukazuje na to, že i přes proklamovanou snahu pojmout do svého výkladu veškerý myšlenkový potenciál, „uniká“ těmto autorům marxismus jako filozofická analýza zákonitostí historického vývoje.

Zmiňuje se také o úloze nemarxistické sociologie při rozpracovávání hodnotového systému a životního způsobu. Ilustruje výklad kritickým postojem T. W. Adorna, který správně sociologům vytýká „zbožnění“ dat (s. 116) jako jeden z prostředků falzifikace skutečnosti.

Závěry buržoazních vědců konfrontuje na mnoha místech s poznatky K. Marxe, což čtenáři umožní dobře se orientovat ve složité, a přitom v hledání souvislostí způsobu života podstatně problematice.

*Třetí kapitola* je zasvěcena výkladu socialistického životního způsobu a socialistických hodnotových orientací. V části *Socialistická praxe* autorka rozebírá a hodnotí podstatné prvky, jež socialismus zdědil z minulosti a které zákonitě ovlivňují dosavadní etapy jeho výstavby (např. chápání mzdy jako výrazu odměny za práci, nikoli jako míry podílu na vytváření společenského bohatství, děbu práce apod.). Tím, že zanikly antagonistické protiklady, nezaničil ještě vnitřní rozpor výrobních

sil a výrobních vztahů. Obsahem tohoto rozporu se však dnes stal boj nového se starým, přičemž rozhodující úlohu v něm hraje dělnická třída. „Zvláštní zájem dělnické třídy na upevnění a prohloubení politicko-ekonomických a s nimi spjatých změn v celé ideologické oblasti, ve vědomí lidí, v jejich psychologii, představuje ve skutečnosti objektivní zájem celé společnosti, cestu vedoucí k hodnotovému a duchovnímu osvobození všech“ (s. 129). M. Huláková zde analyzuje praktickou úlohu dělnické třídy v čele s komunistickou stranou v současné etapě výstavby socialismu a poukazuje na její revoluční společenský charakter. Již v této části věnuje pozornost problematice charakteru práce za socialismu, stimulaci k práci. Dokazuje, že socialismus jako „výhonek“ komunismu jediný vytváří objektivní předpoklady pro likvidaci odcizení člověka i práce, pro odstraňování rozdílů mezi fyzickou a duševní prací, k tomu, aby se formoval nový hodnotový systém a nové hodnotové orientace jako součást osvobozování člověka, „sebepřeměny“ socialistické společnosti.

V části „*Práce jako sebezpotvrzování a seberozvíjení člověka*“ se autorka zamýšlí nad podstatou nejvlastnější potřeby člověka — nad prací. K socialistickému způsobu života patří, aby se práce neomezovala pouze na hospodářskou nutnost pracovat, což je možné za socialismu, kdy se mezi prací a člověka nestaví žádný vztah, jenž by rušil jejich jednotu. „Reálná dialektika společenského procesu v socialismu potvrzuje, že práce za socialismu je zvnějšněním, zpředmětněním lidských bytostných sil, ale není jejich odcizením.“ (s. 146) Přitom nemizí dělba, ba ani rozdrobení práce, neboť socialismus využívá dědictví hospodářských předpokladů, které mu zanechal kapitalismus. Avšak člověk zůstává v práci člověkem v celé své bohatosti, což je dáno jeho celkovým postavením ve společenských vztazích a tím i v konkrétní práci.

V této části autorka dále rozebírá principiální odlišnost mezi „iniciativou“ pracujících za kapitalismu a socialismu, hodnotové kořeny socialistického soutěžení a jeho společenského dopadu jako činitele sjednocujícího rozvoj výrobních sil s rozvojem charakteru výrobních vztahů. Právě v tomto faktoru se projevuje působení nové dialektiky výrobních sil a vztahů za socialismu.

*Dělnické třídy a její úloze při utváření socialistického způsobu života* se M. Huláková věnuje v další části. Znovu provádí zevrubnou analýzu role dělnické třídy za kapitalismu a s tím konfrontuje její poslání a úkoly za socialismu. V této pasáži se odráží autorčino dlouholeté studium a teoretická stanoviska k dělnické třídě jako nejrevolučnějšímu subjektu dějin. „Proto má také dělnická třída, její vědomí zásadní význam pro utváření nového životního způsobu a celého hodnotového systému socialistické společnosti.“ (s. 163) Z marxistických pozic je zde řešen problém vztahu materiálních a duchovních potřeb pracujících, přičemž nastolený problém je charakterizován jako vztah obecného, individuálního a zvláštního (s. 164–165).

Čtenář v této kapitole bude postrádat vymezení kategorie „dělnická třída za socialismu“, která by přispěla k prohloubení výkladu historické role a současného poslání dělnické třídy. Pak by byl zřejmější autorčin rozbor problému životní úrovně, která nepředstavuje za socialismu jen množství věcí. „Životní úroveň je také výrazem »zespolečenštění« a sjednocování hodnotových orientací — ale zároveň výrazem diferencí, které s sebou nese rozvoj individuality člověka...“ (s. 166).

Vážné metodologické upozornění obsahuje pasáž, v níž je rozebírán rozpor mezi „teoretickým“ a „praktickým“ vědomím, který musí socialismus v této fázi vývoje stále ještě překonávat. Konkrétní společenské poměry sice sjednocují společenské vědomí a jeho formy na základě určitého hodnotového systému, ale neznamená to, že jde o mechanický odraz či mechanickou určenost společenského vědomí společenským bytím (s. 171). Roli zde hraje zvyšování společenské odpovědnosti jednotlivců i skupin, zvláště pak dělnické třídy. Jinak řečeno, znamená to vést a řídit praxi tak, aby překonala starý životní způsob společnosti i životní styl jednotlivých tříd a sociálních skupin a tím vytvořila prostor pro nové obsahy a formy života.

*Poslední kapitola* recenzované publikace M. Hulákové je věnována *kultuře, vědě a vzdělání* a jejich roli při utváření socialistického způsobu života. Podrobně jsou zde rozpracovány teoreticko-metodologické problémy vztahu kultura a hodnotový systém a hodnoty jako integrační princip kultury.

Autorka zdůrazňuje, že právě kultura se v dějinách snažila zodpovědět otázku, jak žít. Zásvěcený rozbor místa kultury v historii lidstva, opírající se o předešlé zkušenosti z badatelské činnosti M. Hulákové v této oblasti, dokládá, proč nemohla být tato naléhavá otázka zatím zcela zodpovězena. V této souvislosti je poukázáno na diametrální rozdíly pojetí kultury u buržoazních vědců a teoretiků umění na jedné straně a marxistických vědců na straně druhé.

Autorka v této části objasňuje složitou dialektickou spjatost kultury (resp. umění) s ekonomickou strukturou a úlohu hodnotového systému dané společnosti jako prostředníka mezi nimi.

Hodnotové základy socialistické kultury a socialistického umění se dotýkají nejbystostnější otázky umění — problému lidských vztahů. Na konkrétních příkladech je přesvědčivě ukázáno, jak se kvalitativní odlišnosti mezi marxisticko-leninskou a buržoazní teorií společnosti a člověka odrážejí právě v kultuře a umění a jakým způsobem ovlivňují své tvůrce i nositele.

Je škoda, že se nepodařilo věnovat v rámci této kapitoly více místa socialistické kultuře, resp. umění jako nástroji výchovy lidí.

Další dvě části věnované *vědě a vzdělání* ukazují rovněž jejich sepětí s výrobními poměry prostřednictvím hodnot. Autorka zdůrazňuje, že věda jako cílevědomá lidská činnost je součástí celkového přírodně historického procesu, přičemž objektivní kritéria vědeckého pokroku jsou dnes spojena s konkrétním osvobozováním člověka (s. 216—217). Připomíná, že věda se stala v kapitalistické společnosti „mechanismem“, jenž nemá vztah ke společenskému cíli, je postaven „vně hodnot“ (s. 218). Teprve socialismus vytvořil pro člověka obrovské možnosti poznávat, a přitom člověk „na základě poznávání, svou prací odhaluje a utváří svou lidskou, společenskou podstatu a směřuje k vlastnímu osvobození, k plnosti života...“ (s. 219). Poznávání jako vědecký proces klade značné nároky na vědce, jejich vztah k hodnotám, jejich angažovanost pro pokrok, jemuž socialistická věda slouží. „Marxismus... překonává utilitárně pragmatickou omezenost přístupu k vědě tím, že ji chápe v dynamice jejího relativně samostatného vývoje jako teoretickou formu, revolucionizující element přírodně historického procesu, v němž se v jednotě se změnami výrobního způsobu mění i veškeré společenské vztahy“ a mění se i sám člověk (s. 225).

Vzdělání, respektive vzdělávací a školská soustava představuje velmi důležitý článek mechanismu sjednocování celospolečenských a individuálních zájmů, říká autorka. Ukazuje třídní ohraničenost vzdělání za kapitalismu a na druhé straně „otevřenost“ tohoto systému za socialismu, jeho demokratický charakter. Analyzuje problémy, které do obsahu vzdělávacího procesu vnáší vědeckotechnická revoluce, zejména vzhledem k jeho dvojedinému cíli — výchově a poskytování znalostí a vědomostí. Hlavní problém soudobého školství formuluje M. Huláková následovně: „Rozpor mezi potřebou adaptovat obsah vzdělání potřebám vědeckotechnické revoluce a potřebou vychovávat všestrannou lidskou osobnost může být racionálně řešen jen radikálním přehodnocením celého obsahu školské výchovy a výuky na základě dynamického pojetí vzdělání a projekce žádoucích hodnotových orientací a životního způsobu člověka budoucnosti“ (s. 232).

V závěru autorka připomíná, že socialismus vytvořil reálný základ socialistického způsobu života v relativním souladu výrobních sil a výrobních vztahů. Životní způsob přitom nelze chápat ani jako prostý souhrn životních obsahů a forem jednotlivců nebo sociálních skupin a tříd, ani jako pouhý souhrn jednotlivých sfér materiálního a duchovního života společnosti. Jde o strukturu životních obsahů a forem vytvářejících se na základě revolučního a vývojového procesu v ekonomické základně, v přeměnách sociální struktury společnosti a jejího duchovního života. Vnitřní rozpornost způsobu života je dynamickou silou, z níž je třeba vyvozovat takové vývojové trendy, které by umožnily vytvářet dlouhodobější koncepce řízení společnosti a utváření způsobu života. Konkrétnost analýz ve vztahu k dané etapě historického vývoje je nejdůležitějším požadavkem. Podstatnou otázkou, které je rovněž nutno věnovat náležitou pozornost při teoreticko-metodologickém rozpracování i ve vědeckovýzkumné činnosti, je úloha dělnické třídy, nejrevolučnější složky soudobé společnosti. Její životní formy a obsah jejího životního způsobu se historicky i prakticky staly objektivním základem socialistické hodnotové orientace i životního způsobu socialistické společnosti.

Recenzovaná publikace Marie Hulákové *Životní způsob a problém hodnot* ujasňuje teoreticko-metodologický přístup ke studiu socialistického způsobu života. Tím, že autorka ve své práci naznačila hodnotové posuny, k nimž socialismus objektivně dochází, ukázala „předobraz budoucího způsobu života“, k němuž máme vytvořeny základy — života osvobozeného, tvůrčího, na vysoké vzdělanostní a kulturní úrovni, odpovídajícím způsobem materiálně zabezpečeného.

Mnohé analyzované problémy jsou vlastně výzvou pracovníkům z oblasti společenských věd, aby se v teoreticko-metodologické rovině i vědeckovýzkumné činnosti orientovali na problémy, po jejichž poznávání dneskež volá — ať je to úloha dělnické třídy vedené komunistickou stranou, úloha vědy a vzdělávání v procesu vědeckotechnické revoluce, místo kultury a umění v životě člověka i celé společnosti jako „učebnice“ toho, jak žít, a mnohé další.

Publikace je vědeckou analýzou vytyčených otázek, realizovanou důsledně strannickým přístupem k řešení problematiky hodnot a životního způsobu. Vědecký sevržený styl někde vede k menší srozumitelnosti interpretace problému, snižuje čti-

vost publikace, ale zároveň svědčí o filozofické promyšlenosti zpracované látky. Odhaluje mnohé naléhavé problémy praxe a v řadě případů dává čtenáři argumentovanou odpověď na „věčnou“ lidskou otázku „jak a proč žít“.

*Marika Dražilová*

## **Přehledné zpracování dat o dlouhodobém vývoji obyvatelstva na území ČSSR**

Federální statistický úřad vydává v roce 1982 ve Statistické knižnici pramennou publikaci, postihující především demografické, ale i geografické, ekonomické a sociální informace o obyvatelstvu žijícím na našem území od nejstarších dob.<sup>(1)</sup> Do značné míry navazuje tato publikace na Demografické příručky z let 1958, 1959 a 1966. Rozsah tabulek ovšem rozšiřuje a především aktualizuje údaje až do současnosti.

Publikace je rozčleněna do 15 částí: 1. Území a obyvatelstvo, 2. Domy a byty, 3. Rodiny a domácnosti, 4. Retrospektiva přirozeného pohybu obyvatelstva, 5. Sňatky, 6. Rozvody, 7. Narození a ukončená těhotenství, 8. Potraty, 9. Zemřelí, 10. Stěhování, 11. Pracující v národním hospodářství, 12. Zdravotnictví, 13. Školství, 14. Sociální zabezpečení, a 15. oddíl tvoří příloha obsahující některé přehledné rekapitulace, mezinárodní srovnání, data o národnosti, o vývoji romského obyvatelstva atd.

Pro široký okruh uživatelů této publikace je cenná poměrně zevrubná vstupní pasáž, vysvětlující metodiku sběru demografických dat, jejich původ a některé základní pojmy demografické statistiky. Má velkou informační hodnotu zvláště pro sociology. Lze jen litovat, že metodická část postihuje pouze demografická data — domnívám se totiž, že riziko omylu pramenícího z nepochopení některých dalších dat je mnohem větší. Jako příklad lze uvést rozdíl mezi přírůstkem bytů podle tabulky 2 — 1, zjištěný jako rozdíl mezi počtem bytů v r. 1980 a počtem bytů v r. 1950 a přírůstkem bytů, zjištěným z tabulky 2 — 6 jako suma přírůstků bytů v letech 1950—1979. První číslo je 1,3 mil. druhé 2,2 mil. V podstatě totéž platí o počtech a vymezení základních správních jednotek — obcí a vývoje územně správní struktury vcelku. Nezůstaneme proto na pochybách, že rozšíření metodické části i na výklad o datech mimo demografii by bylo Demografické příručky ku prospěchu.

Je obecně známo, že na vydání podobného díla čeká naše odborná veřejnost od roku 1966 a tak lze vyslovit jen poděkování celému autorskému kolektivu za jeho nesnadnou práci. Nemůžeme se ovšem zbavit dojmu, že termín předání práce do tisku nebyl dostatečně sladěný s harmonogramem produkce definitivních výsledků sčítání 1980. Skutečnost, že v publikaci vycházející ve druhé polovině roku 1982 nenalézáme definitivní data z posledního cenzu, není rozhodně potěšující.

Základními zdroji dat o obyvatelstvu jsou sčítání lidu, prováděná na našem území od roku 1857 zhruba v desetiletých intervalech a později spojovaná se sčítáním domů a bytů. Dalšími důležitými zdroji dat jsou výsledky každoroční statistiky pohybu obyvatelstva, které jsou u nás sledovány od roku 1852. Tyto zdroje byly při zpracování Demografické příručky doplněny, ovšem pouze pro poválečné období, rozsáhlými tabulkami pocházejícími z resortních statistik. Tabulky obsahují v zásadě definitivní data. Tam, kde jsou v retrospektivách publikovány autorské odhady, nalézneme vždy uvedený pramen.

V nové pramenné publikaci kolektivu autorů z Federálního statistického úřadu do- stává naše odborná veřejnost do rukou velice cenné dílo, které svými přehledně uspořádanými údaji usnadní všem demografům i jiným pracovníkům společensko- vědních disciplín orientaci v otázkách kvantitativního vývoje obyvatelstva ČSSR.

*Ivan Lesný*

## **Buržoazní sociologie a současnost**

Praha, Svoboda 1981, 362 s.

Nakladatelství Svoboda vydalo český překlad práce početného kolektivu sovětských autorů věrované kritické analýze buržoazní sociologie v druhé polovině dvacátého století. Recenzovaná práce sovětských autorů je rozčleněna na dvě základní části, které se pak ještě dále dělí na jednotlivé kapitoly. První část je poměrně stručná a charakterizuje především obecný stav buržoazní sociologie ve druhé polovině dvacátého století. Zahrnuje jen dvě kapitoly, z nichž první se zabývá novými tendencemi ve vývoji buržoazního sociologického myšlení a druhá je věnována analýze snah buržoazní sociologie předvídat budoucnost. Druhá, rozsáhlejší část práce, po-

---

(1) Kolektiv: *Demografická příručka*. Vydal FSÚ ve Statistické knižnici 1982.